

OPERAČNÍ A BOJOVÁ PŘÍPRAVA

K METHODICE ODBORNÉ A VĚDECKÉ PRÁCE

(Výňatky z přednášek Dr. Františka Hyhlíka, prosloušených k posluchačům na vojenské akademii)

I. Předpoklady odborné a vědecké práce

1. Socialistický způsob odborné a vědecké práce

Socialistická společnost, a tedy i její armáda potřebuje odborně zdatné, ideově a politicky vyspělé pracovníky, kteří — vyzbrojeni učením marxismu-leninismu — učí se poznat a zvládnout vědu a její pomocí přetvářet a měnit dosavadní skutečnost. Budujeme socialismus na všech frontách práce, vychováváme jiného člověka, nového typu, vyzbrojeného rysy komunistické morálky, člověka, který je schopen nejen vytvářet, celé stejně úporně a odhodlaně hájit socialistický a komunistický řád a jejich vymoženosti. K uskutečnění těchto vysokých cílů je zapotřebí vytvářet správné pracovní předpoklady, osvojovat si nové, těmto úkolům přiměřené pracovní metody a oprostit se od zastaralých a neúčel- ných způsobů práce, které zejména svým formalismem brzdily cestu vpřed.

V tomto pojednání si všimneme některých základních požadavků a předpokladů pro methodiku odborné a vědecké práce a tím chceme pomoci důstojníkům a generálům k tomu, aby poznávali a získávali správné pracovní rysy, které požadujeme od odborného a vědeckého pracovníka v socialistické společnosti a vychovatele nových kadrů.

Především je zapotřebí důkladné a ustavičné revise starých způsobů práce, výchovy, vyučování a studia, které jako buržoasní přežitky ve vědomí lidí stále škodlivě působí na nové způsoby práce. Je zapotřebí se učit novému, bolševickému způsobu práce, a to ve všech úsecích našeho života, a tedy také ve studiu a v odborné a vědecké práci.

Nelze si představit, že by v socialistické společnosti někdo dobře myslel, uvažoval, pozoroval, zkoumal a využíval svých schopností, aniž by si vytvořil správný pracovní styl, vhodný a přiměřený způsob práce. Je to způsob práce prolutý marxismem-leninismem ve všech oblastech našeho života a práce. Je charakterisovaný vysokou ideovostí spjatou s rozvojem tvůrčích schopností člověka a jeho aktivity. Proto v socialistickém způsobu práce jsou shrnuty všechny vlastnosti člověka žijícího v socialistické společnosti: a) Kolektivnost, která se projevuje na př. tím, že člověk ochotně a rád dává své znalosti, vědomosti a zkušenosti druhým a raduje se z úspěchů svých spolupracovníků. b) Socialistická uvědomělost a uvědomělý poměr k práci, v kterých se odráží ochota k plnění úkolů nezbytných pro budování socialismu. Uvědoměle pracující člověk má jasný cíl, ví, proč pracuje, dovede proto snáze odstraňovat překážky a bojovat s vnějším nebo vnitřním nepřítelem, kdežto co člověk neuvědomělý tápe nebo pracuje jen proto, aby se uživil, přičemž je mu celkem jedno, co dělá. c) Uvědomělá kázeň, která se projevuje v houževnatém úsilí pracujícího člověka splnit plán kvalitou i množstvím práce, věnovat se z přesvědčení úkolům, které společnost především potřebuje a občanům ukládá. Pracovní kázeň je zvláště nezbytným předpokladem úspěchu ve všech oborech práce a povolání. Nesmírné přednosti socialistické pracovní kázně se projevují prakticky v pracovním hrdinství milionů sovětských lidí, kteří si uvědomují „že nepřetržité upevňování socialistického státu, růst jeho hmotného a kulturního bohatství, zlepšení práce všech jeho orgánů znamená další rozmnožení blahobytu každého jednotlivého sovětského člověka, další rozvoj jeho intelektuálních i morálních kvalit“. (M. I. Kalinin, Dopis voličům leningradského městského volebního okresu, Gospolitizdat 1946, str. 7.) Jsou-li tato slova o pracovní kázni zaměřena na pracující v závodech, tím spíše platí na naše odborné a vědecké pracovníky, na

naše studující na všech druzích škol, kde socialistická pracovní kázeň je jedním z předpokladů studijního úspěchu. d) Pevná vůle a socialistický pracovní charakter jsou dalšími výraznými rysy socialistického pracovního stylu. „Charakter se utváří jak v nejodpovědnějších a nejtěžších okamžicích života, tak v každodenní všední činnosti.“ (Kornilov-Smirnov-Těplov, Psychologie, Praha 1951, str. 473.) Socialistický řád vyžaduje od každého zcela jinak zaměřené pracovní vlastnosti, než tomu bylo ve společnosti buržoasně kapitalistické. Houževnatost, cílevědomost, neúnavná píle, snaha proniknout k podstatě problému jsou dnes jinak motivovány než dříve. Tam to byla často honba za titulem, za společenským postavením, za snadnějším výdělkem a za podobnými cíli. Uvědomělý pracovník v socialistické společnosti je proniknut touhou po zvládnutí vědy, snahou dopátrat se podstaty problému proto, aby svou prací co nejúčinněji přispěl k budování socialistické a komunistické společnosti. Toto ideové zaměření, naprosto odlišné od zaměření v kapitalismu, vede k potlačení nežádoucích povahových vlastností, jako jsou nesamostatnost, nerozhodnost, nejistota, pasivita. e) Vysoká uvědomělost, zásadovost a cíle vědomost jsou další základní rysy nového pracovního stylu, které se odrážejí v naší odborné a vědecké práci. Tyto rysy jsou určovány marxisticko-leninským učením, které dává „možnost orientovat se v situaci, pochopit vnitřní souvislost okolních jevů, předvídat běh událostí a rozpoznat nejen to, jak a kam se vyvíjejí události v přítomnosti, leč i to, kam a jak se nutně budou vyvíjet v budoucnu“. Proto si nemůžeme představit socialistického pracovníka, v jehož pracovním způsobu by se neobrážely aplikace zásad dialektického a historického materialismu. Zákonitosti marxismu-leninismu se mohou stát metodou a nástrojem k revolučnímu přetváření a zlepšování skutečnosti jen tehdy, jestliže si je každý poctivý a uvědomělý pracovník osvojí nikoli slovně a dogmaticky, povrchně a zmateně, nýbrž tak, že proniknou do jeho života a práce a stanou se nedílnou součástí, vodítkem a kompasem v jeho životě veřejném i soukromém. Proto každý odborný a vědecký pracovník bude především usilovat o zvládnutí učení marxisticko-leninského, neboť jen tak může dospět ke konkrétnímu rozboru a tím i k pochopení každého jevu. Nic nepomůže sebevětší počet prostudovaných učebnic logiky, rozmanitých metodologií a návodů k proniknutí do podstaty věcí a podobných spisů. Podmínkou úspěšné práce je umění a schopnost používat učení marxismu a leninismu k řešení nejrozmanitějších aktuálních problémů. J. V. Stalin v odpovědi A. Cholopovovi praví: „Školometi a talmudisté chápou marxismus, jednotlivé závěry a poučky marxismu jako souhrn dogmat, která se nikdy nemění přes změny podmínek vývoje společnosti. Domnívají se, že naučí-li se nazpaměť těmto závěrům a poučkám a začnou-li je citovat bez ladu a skladu, budou s to řešit potom jakékoli otázky, spoleháje na to, že se jim naučené závěry a formule hodí pro všechny doby a země, pro každou příležitost v životě. Ale tak mohou myslet pouze lidé, kteří vidí literu marxismu, ale nevidí jeho podstatu, učí se nazpaměť textům marxistických závěrů a pouček, ale nechápou jejich obsah.“ (Sovětská diskuse o základních otázkách jazykovědných. Soubor diskusních statí z listu Pravda a časopisu Bolševik, Praha 1951, str. 279.)

Správné ideologické zaměření, soustavné politické školení, studium marxismu-leninismu a ovládnutí zákonů dialektiky a jejich aplikace na řešení daných úkolů jsou základními předpoklady úspěšné práce odborného a vědeckého pracovníka v naší armádě.

2. Osobní schopnosti a vlastnosti odborného a vědeckého pracovníka

Vycházejíce z těchto předpokladů zaměříme se především na to, jak pomoci mladým odborným pracovníkům, kteří se snaží pronikat s vědeckou důkladností ke kořenům věci. Ukážeme úskalí, o která by se mohly jejich snahy rozbít, a poukážeme na chyby, kterým se mohou snadno vyhnout.

Ještě však je zapotřebí vypořádat se s jednou námitkou, která se stále mnohde vyskytuje. Jak je to vlastně se schopnostmi člověka a s jeho předpoklady pro odbornou a vědeckou práci. Ještě je rozšířen a mnohde i zakořeněn reakční názor buržoasních biologů, pedagogů a psychologů, že totiž všechny schopnosti člověka jsou vrozeny a zděděny, že každý člověk

se může zpravidla uplatnit jen v jednom povolání, že už je každý jaksi předurčen k určité práci. Lidské štěstí prý je v tom, zda se jedinci skutečně podaří dostat se do onoho povolání, které je mu „předurčeno“, neštěstí pak v tom, že se člověk dostal na místo jiné, což prý je jeho „osudem“. Tato nesmyslná, veskrze reakční, nábožensky motivovaná smyšlenka podlamuje stále ještě úsilí našeho lidově demokratického zřízení po zapojení na př. mládeže do oněch pracovních oborů, které s hlediska výstavby státu jsou prioritní. Tato myšlenka, která byla náležitě uplatňována v kapitalistické a třídní společnosti, není ničím a nijak prokázána. Právý opak je potvrzen, že totiž každý člověk v socialismu a komunismu má nesmírné, neomezené možnosti růstu a rozvoje, že nikdy o člověku nemůžeme s konečnou platností prohlásit, že už není schopen dalšího vývoje, ledaže jde o omezení rázu biologického (vysoké stáří, nemoc a pod.).

„Schopnostmi se nazývají takové individuální zvláštnosti, které jsou podmínkami úspěšného vykonávání jedné nebo několika činností. Schopnosti se nedají redukovat na dovednosti a umění, které již člověk má. Právě na schopnostech závisí, jak snadno a rychle si člověk znalosti, umění a dovednosti osvojí.“ Vrozené jsou jen vlohy, které jsou základem rozvoje schopnosti. Schopnosti se rozvíjejí v činnosti, především v procesu výchovy a vyučování. K tomu, aby se správně rozvinula u člověka na př. organizační schopnost, je zapotřebí dát mu k takovému rozvoji příležitost, t. j. velmi brzy mu svěřovat zprvu jednoduché, pak obtížnější až velmi nesnadné úkoly vyžadující organizačních předpokladů. Jednotlivé schopnosti se vytvářejí v procesu takové činnosti, která onu schopnost především vyžaduje. Vlohy se rozvíjejí ve schopnosti v procesu činnosti a jsou tři druhy činnosti, jimiž každý člověk v životě prochází a které mají nesmírný význam pro rozvoj schopnosti a povahových vlastností lidí: hra — učení — práce. Rozvoj všech schopností vyžaduje soustavnou, plánovitou pedagogickou práci. Předtím, než začneme s touto soustavnou výchovou a přípravou, nemůžeme nikdy hovořit o schopnostech nebo neschopnostech člověka. Také neexistují žádné stropy, které by omezovaly růst schopností člověka. Vždycky můžeme vytvořit nové předpoklady pro rozvoj nových schopností. Nový společenský řád, nové výrobní vztahy, nové možnosti a cesty výchovy odhalily mnoho nadaných lidí, kteří byli vykořisťovatelským řádem ničení, deptání a držení nejen v závislosti na boháčích, ale mnohdy také ve víře ve vlastní neschopnost.

Tedy nikoli vykládáním a řečením o schopnostech jako „záračných“ vlastnostech, nýbrž ukládáním vhodných úkolů, přiměřeně stupňovaných co do obtížnosti, dobře promyšlených, rozvíjíme schopnosti mládeže i dospělých, na př. vnímavost, pozorovací schopnost, představivost, paměť, tvůrčí fantazii, logické myšlení, vyjadřovací schopnost, organizační, kreslířskou, počtářskou zručnost a mnohé jiné. Ale nejenom schopnosti, stejně i povahové rysy kladné i záporné jsou výsledkem činnosti, výsledkem soustavné výchovy, stálého působení na člověka a jeho vedení k určitému způsobu jednání, chování, vystupování a práce.

Máme-li v armádě důstojníky, kteří neměli možnost a příležitost k rozvoji schopností a povahových vlastností, protože žili v nepříznivých podmínkách, protože třídní společnost je vyřadila z účasti ve vyšším vzdělání a schopnosti se nemohly u nich plně rozvinout, máme nejlepší příležitost k tomu, abychom napravili křivdu vykořisťovatelského systému a pomohli jim rozvíjet schopnosti, přetvářet schopnosti v nadání a objevovat talenty. Ke každému je zapotřebí přistupovat s vírou v rozvoj jeho osobnosti, s vědomím, že v socialismu jsme schopni při správném vedení odstraňovat z vědomí lidí bludy a zla, rozvíjet psychiku a vychovávat ony vlastnosti komunistické morálky, které potřebujeme u obránce vlasti a bojovníka za mír, u důstojníka nového typu. Čeho je k tomu třeba? 1. Musíme umět vychovávat a vést člověka nového typu. 2. Musíme věřit ve vychovatelnost člověka, ve změnu společenského řádu a v to, že se změnou vztahu lidí k výrobním prostředkům změní i vlastnosti člověka a jeho osobnost, věřit v tvůrčí síly a schopnosti mas i jednotlivců. 3. Člověk, o kterého jde, musí chtít rozvíjet a vychovávat ty schopnosti, které nezbytně potřebuje k svému povolání.

Schopnosti k odborné práci a k vědeckému řešení problému se dají stejně vychovávat

a utvářet jako jiné schopnosti. Je to práce obtížná a namáhavá, vyžaduje velké houževnatosti, trpělivosti a lásky k člověku, ale vede k úspěšnému výsledku. Tento úkol si musí uvědomit všichni učitelé a velitelé, kteří mají v našich nejmladších kádrech vypěstovat vysoké kvality bojeschopnosti a vlastnosti odborných a vědeckých pracovníků, kteří by dovedli po vzoru sovětské vojenské vědy pokračovat v práci a uplatňovat získané znalosti a vědomosti při všech příležitostech.

Jakými vlastnostmi a schopnostmi se má vyznačovat odborný a vědecký pracovník? Má se naučit správně, logicky myslet a uvažovat, má mít dobrý postřeh a vyvinutou pozorovací schopnost. Jeho vnímavost, představivost a paměť se mají zaměřovat především k oborům, v kterých má být odborníkem. To neznamená, že by měl být jen úzce jednostranný. Jeho zájmy mají být bohaté a široké, ale v určitém směru přece jen speciálně rozvinuté. Má mít organizační schopnosti, které získává a cvičí při všech příležitostech, t. j. nejenom v životě služebním, ale i soukromém. Účelná organizace soukromého života přispívá k organizaci práce v povolání. S organizačními schopnostmi souvisí cílevědomost a plánování práce. Z opravdového zájmu o práci a zvolené povolání vyvěrají další vlastnosti charakteru, jako píle, svědomitost, houževnatost, iniciativa, soustředěnost a bezmezná vytrvalost. Tedy nejen vlastnosti rozumu, ale také vlastnosti vůle jsou nezbytným předpokladem úspěšné odborné a vědecké práce, kdy zvlášť na počátku je zapotřebí mimořádného úsilí, velké sebedůvěry a vysoké uvědomělosti posluchačů. Z vlastností vůle zdůrazňujeme především schopnost překonávat překážky, umění bojovat sám se sebou a schopnost své osobní záliby a zájmy podřídit zájmům celku, zájmům pracovním. Doplňme-li tyto vlastnosti opravdovým zájmem, hlubokým zaujetím a nadšením a zápalem pro věc, kterou řešíme, překonali jsme základní nesnáze před započetím práce.

Jednou z nejvýznamnějších vlastností odborného a vědeckého pracovníka je pracovní poctivost. S problémy a úkoly musíme poctivě zápasit a ne se jich zmocňovat pohodlnou cestou — to jest přejímáním od druhých tak, že je vydáváme za své. Tento buržoasní zlozvyk je mnohde silně zakořeněn. Jsme stále ještě svědky na př. toho, že se opisuje bez studu. Z několika knížek nebo brožur obrátím a někdy i neobratným opisováním vznikají knížky a brožury nové. Myšlenky poctivých pracovníků si mnozí nepoctivě přisvojují. Nebo jiný způsob nesprávné práce odborníka: kniha je od začátku do konce naplněna citáty, pisatel stále jen říká, co k určitému problému kdo řekl, co o něm kde napsal, uvádí nejrozmanitější výroky druhých, ale nás by také zajímalo, co tomu říká on sám. A to se zpravidla nedovíme. Pak ovšem v podtitulu má být uvedeno, že citáty a výňatky vybral a sestavil ten a ten, a nikoli aby si tam pisatel uváděl honosně autorské jméno.

Je samozřejmé, že se musíme opírat o sovětské prameny, o nepřehledné bohatství sovětských odborníků a vědeckých pracovníků, ale ve zpracování uložených problémů a úkolů to musí být patrné. Proti nepoctivosti v práci budeme důsledně bojovat. Odborný a vědecký pracovník musí soustředit pozornost a všechny svůj zájem jen na daný úkol. Musí zanechat všeho vedlejšího, nesmí myslet na zbytečné malichernosti a zatěžovat mozek činností, která by ho odváděla od vytčeného cíle. Není správné ulpívat na špatných tradicích a zvycích, je zapotřebí důsledně se oprostit od buržoasních pracovních způsobů, směřa k kriticky se zmocňovat problémů, soustředit na ně všechny své schopnosti, nedat se strhnout příliš obecnými poznatky, nezabřednout do knih, které se sice o problému zmiňují, ale jen všeobecně. Osobní plán v zaměstnání i v soukromí je nutno podřídit danému úkolu. Vytrvalá práce, trpělivé hledání a přemýšlení vede na konec k úspěchům, i když z počátku jsou tu nesnáze; ty však odradí jenom slabochy. Pracovní vlastnosti je zapotřebí posilovat četbou klasiků marxismu a leninismu, učit se Leninově houževnatosti, víře a síle přesvědčivosti, Stalinově cílevědomosti a uvědomovat si boje sovětských vědců, na př. s přírodou a s mnoha obtížnými názory zakořeněnými v kapitalistickém řádu. Učme se využívat každého volného času k práci. Neoslabujme svou nervovou soustavu bezplánovitou činností. Stále si uvědomujeme, že každé dílo velké hodnoty je plodem

vysoké uvědomělosti, správného politického zaměření, vytrvalosti, trpělivosti, pracovního nadšení a pozornosti. Vědecký pracovník v socialistické společnosti žije s lidem a pro lid. Odbornou a vědeckou práci prolíná láska k socialistické vlasti, která se odráží ve veškeré naší činnosti. Socialistický patriotismus se projevuje i v hrdosti na slavnou a hrdinnou minulost národa; z ní je zapotřebí čerpat posilu pro uložené úkoly. Odborný a vědecký pracovník musí mít nejen důkladné znalosti v oboru, v kterém pracuje, ale musí mít také náležité všeobecné vzdělání, zejména v oborech, které přímo nebo i nepřímo souvisí s jeho hlavní činností. Při tom je zapotřebí se vyvarovat encyklopedičnosti, v níž končívají všechny roztěkané, neklidné a zmatené hlavy, které se nedovedou soustředit delší dobu toliko na jednu základní myšlenku. Dnes mohou něco dokázat a objevit jen odborníci ve svém pracovním oboru, ne jednostranní hloubalové, kteří se utápějí v malicherné práci. Budoucnost patří pracovníkům, kteří pozorně sledují nejdůležitější výsledky v těch oborech a vědeckých disciplínách, jimiž se zabývají, a uplatňují je při všech pracovních příležitostech, a především těm, kteří žijí intenzivním politickým životem, jenž se pak působivě odráží v celé jejich činnosti.

K významným vlastnostem odborného a vědeckého pracovníka patří skromnost. Pracovní skromnost vyplývá z vědomí, že se všechny vlastní úspěchy opírají o pomoc ostatních a že nejsou jen výsledkem práce pracovníka samého. Pracovní skromnost vyplývá z upřímné a otevřené sebekritiky a svědčí o tom, že se takový pracovník houževnatě a vytrvale obírá uloženým úkolem do všech důsledků a snaží se proniknout skutečně k jeho podstatě. Tato skromnost se projevuje také v poctivém shledávání literatury a pramenů.

II. Podstata odborné a vědecké práce

Především jde o to naučit se samostatně zpracovat určitý úkol, opatřit si k tomu vhodné pomůcky a prameny a naučit se tyto prameny zpracovávat. Z poznatků získaných v přednáškách, četbou, v odborné a vědecké literatuře, především u sovětských odborníků, naučit se sestavit referát, pojednání nebo napsat obsáhlejší práci o určitém problému. Umět vypracovat pojednání a vyřešit úkol jasně, konkrétně, názorně a vědecky přesně, vypracovat řešení tak, aby se v něm zračil správný myšlenkový postup, logický úsudek a úvaha. Jiným znakem odborné a vědecké práce je methodické zvládnutí určitého problému, t. j. umět úkol zpracovat tak, že jej můžeme dobře vyložit, správně methodicky osvětlit s rozmanitých hledisek, seznámit s ním podrízené jednotky, po příp. podat o něm výstižné informace tak, aby každý přesně věděl, o čem jde, co se od něho žádá, zkrátka, aby vylicení situace bylo názorné, živé, přesvědčivé. K tomu nám ukazuje jasnou cestu dialektika. Dialekticko-materialistická metoda vede k proniknutí do podstaty jevů a k poznání zákonů, jimiž se tyto jevy řídí, ukazuje cestu k rozlišení toho, co je podstatné, od toho, co je méně podstatné, to, co je nutné, od toho, co je náhodné. Je samozřejmé, že zdrojem poznání je objektivní skutečnost, bez znalosti faktů ztrácí dialektika svou sílu. Co by bylo platné, kdyby člověk sebelepě znal zákony dialektiky, kdyby je formálně ovládal do všech jemností, když by neměl dostatečnou zásobu poznatků a skutečných vědomostí, které by mohl dialektickými zásadami a zákony uplatňovat v životě a v povolání.

Proto je zapotřebí se učit zkoumat jevy shlediska jejich vnitřních protikladů. Umět vyhmátnout hlavní článek řetězu v dané chvíli a zaostřit na něj pozornost. Leninsko-stalinská poučka o hlavním článku v historickém řetězu událostí je aplikace základní dialektické these o vzájemné podmíněnosti jevů. Tvrdit ovšem jen, že jevy na sebe navzájem působí, a nenalézt mezi těmito bohatými souvislostmi souvislosti podstatné a nezbytně nutné a neoddělit je od souvislostí náhodných a méně podstatných, znamená totéž jako neříci o problému vůbec nic. Tím, že vedeme člověka k tomu, aby našel hlavní článek, učíme ho hledat rozhodující příčinné souvislosti. To ovšem vyžaduje velmi široký obzor, dokonalou znalost vlastního oboru a dobré znalosti oborů příbuzných. Stále je zapotřebí si uvědomovat, že všechny jevy jsou na sobě závislé, že všechno souvisí se vším, že všechno je v neustálém pohybu, vývoji, vzniku a zániku, v pohybu od jednoduchého k složitějšímu. Tak se na-

učíme myšlenkově řešit nejen problémy současné, ale také předvídat vývoj událostí v budoucnosti. Právě teorie marxismu-leninismu je nejen nástrojem poznání a přetváření skutečnosti, ale také nástrojem předvídání jejího vývoje.

Žádný problém nemůžeme pochopit v plném jeho rozsahu, jestliže se jím zabýváme odděleně. Proto i myšlení, které samo o sobě je velmi složitý psychický proces, je třeba zkoumat jako celek a všimnout si toho, které požadavky mají být splněny, má-li jít o myšlení skutečně vědecké. Nebylo by správné se domnívat, že se schopnost vědecky myslet může rozvinout jen u několika jednotlivců nebo jen u vybrané skupiny lidí, nebo že vědecky myslí jen ten, kdo se zabývá nějakou vědeckou disciplínou. Mnohdy se setkáváme, a v socialistické společnosti častěji než za kapitalismu, s tím, že člověk pracující v oboru od vědy odlehlejší, má znamenitý postřeh, úsudek, je neobyčejně bystrý, pohotový, vyznačuje se pádností a přesvědčivostí důkazů, kdežto jiní, kteří se dlouho vědou obírají, nemuseli se naučit vědecky myslet.

Správné myšlení má být přesné, důsledné, jasné a zdůvodněné. Ale jsou tu další požadavky na vědecké myšlení. Je to soustavnost nebo systematickosti myšlení. Naše myšlenky mají být spolu spjaté, jedna na druhou má navazovat, jednáme-li o nějakém problému, má jedna z druhé vyplývat. Člověk, který myslí soustavně, má poznatky uspořádány, zorganizovány, chápe je v jejich dialektické souvislosti. Pak mu není obtížné, aby poznatky dovedl správně rozříditi podle významnosti a závažnosti, a pak také snáze dovede odlišit věci podstatné od méně podstatných, je mu snazší analýsa, srovnání, spojování poznatků a jejich zdůvodňování. Systematickosti myšlení se však nesmí projevoval formálním rozškrtávkováním poznatků, malicherným zařazováním do jakýchsi příhrádek, hromaděním a registrováním poznatků bez ohledu na jejich konkrétní využití. Jestliže máme poznatky neuspořádané, chaoticky popletené, nejasné, je samozřejmě, že i kvalita myšlení za mnoho nestojí. Vinu je nutno hledat už v přijímání poznatků, ve vnímání, zejména ve špatné metodě pozorovací, v nedostatečném postřehu, v málo aktivní pozornosti a v povrchním zájmu. Jen ten, kdo pracuje soustavně, objevuje ve svém oboru nejrozmantější zákonitosti a vztahy a pečlivě z nich vyvozuje důsledky a závěry, je člověk s předpoklady k vědeckému myšlení. Takový myšlenkový postup se dá u člověka vychovat při soustavné, cílevědomé a houževnaté práci.

Každého zkoumaného problému je zapotřebí si všimnout také s hlediska vývoje, kterým prošel a který působil na jeho utváření a přetváření. Toto vývojové hledisko je často dalším znakem vědeckého myšlení.

Člověk, který vědecky myslí, brzy poznává podstatu své práce, dovede si přesněji vytýčovat pracovní cíl a dovede správně rozlišovat věci podstatné od méně podstatných. Poznává, co je staré, odumírající a co je nové, co se rodí, co se mění, a jakými změnami problém, věc nebo jev prochází. Vědecký pracovník usiluje o řešení nových problémů a úkolů, které před něj staví socialistická a komunistická společnost. Hledá nové úkoly, odhaluje obtížné problémy, snaží se je řešit novými metodami, osvětluje je s nového hlediska, odhaluje v nich nové rozpory, při čemž jeho práce je záměrná, účelná, nikoli nahodilá, nepotřebná, nehraje si s problémy, ale zápasí s nimi. A v tom všem jsou obsaženy další rysy vědeckého myšlení.

Z úkolů, které určuje společenský řád a budování nové společnosti, zaměřuje se odborný a vědecký pracovník na ty, které potřebuje mít objasněny praxí. Právě toto cílevědomé spojení s praxí je dalším rysem vědecké práce. Nikoli ten, kdo v záplavě knih a vzdálený skutečného světa bádá o malichernostech a neužitečných věcech, nýbrž ten, kdo usiluje o rozvoj nové socialistické vědy, socialistické kultury a techniky, je opravdovým vědeckým pracovníkem. Podněty k jeho práci mu dává skutečný život. Hledá theoretické základy rozmanitých praktik, dosavadních způsobů výroby, method léčení, organizace práce, vyzbrojuje se dosavadními poznatky a přistupuje k řešení nových problémů a úkolů v nejtěsnější spolupráci s praktiky, kteří se tak stávají jeho spolupracovníky. Získané poznatky neschovává, neisoluje se, nýbrž dává je tam, kde je jich třeba, a tak se jeho přičiněním pracovní proces zkvalitňuje, starý a zastaralý způsob práce se nahrazuje novým. Takovou pra-

cí, takovým myšlením se však mění celý člověk. Proto vědecký a odborný pracovník v socialismu se tak zásadně liší od vědeckého pracovníka minulosti. Změnily se i jeho charakterové vlastnosti, vytvořily se u něho nové schopnosti, a proto socialistická věda stále odhaluje nové talenty.

Při vytváření nové socialistické vědy a při osvojování si nových pracovních method je nám vzorem věda sovětská a sovětský odborný a vědecký pracovník. Učme se od sovětských odborníků vědecky myslet. Máme k tomu mnoho příležitostí. V Československu jsou sovětské odborníky, kteří ve všech odborných a vědeckých institucích, ústavech a na vysokých školách ochotně učí naše pracovníky a ochotně jim dávají své bohaté zkušenosti. Všimněme si způsobu jejich myšlení. Jejich logické stavby přednášky, referátu, jejich způsob diskuse, jejich přesné formulace myšlenek, důkazů, jejich prostého, jasného, přísně vědeckého a naprosto srozumitelného výkladu, rozboru fakt a problémů.

Profesor Zdeněk Nejedlý při založení Československo-sovětského institutu v Praze objasnil charakteristické rysy sovětské vědy a ukázal zejména na její cílevědomost, která se projevuje v tom, že je zaměřena k budování komunistické společnosti; a k tomu cíli je soustředěna práce ve všech oborech. Proto před sovětskými vědci nejsou žádné nepřekonatelné překážky, pracují ve všech oborech s vědomím, že všechno je možno poznat a na konec zvládnout. Sovětská věda je organizována a plánovitě řízena ku prospěchu celé sovětské společnosti. Sovětské vědecké a odborné pracovníky jsou spjatí společným úsilím, proto si vzájemně pomáhají, pracují v radostném soudružském prostředí, v morální a politické jednotě sovětského lidu. Je tedy dalším rysem sovětské vědy její kolektivnost. Právě takový kolektivismus vede k rozvoji nejlepších vlastností vědeckého pracovníka. My se především musíme od sovětských vědců učit překonávat zaháněný v nás individualismus, sobectví, žárlivost a závist na úspěchy druhého.

Výrazným znakem sovětské vědy je její kritičnost. Každá nová myšlenka je podrobená ostré, zevrubné, poctivé kritice, kritice, která pomáhá vědeckým pracovníkům, kritice prosté nevražlivosti, zaujatosti, podceňování, vychloubání a jiných rysů povahy typických pro buržoasní vědce.

Dalším rysem sovětské vědy je opravdová tvořivost, schopnost neustálého tvůrčího rozvoje. Věda se nevzdaluje od skutečnosti, odvážně zápasí se všemi problémy, je hluboce oddána každodenním drobným úkolům, řeší je odpovědně a nebojácně. Sovětské odborné a vědecké pracovníky jsou při své práci spojeni se sovětským lidem, proto je jejich věda živá a aktuální a proto její výsledky patří všemu sovětskému lidu. Sovětská věda je nesmířitelná ke všemu škodlivému, a proto je bojovná. Její bojovnost se projevuje v hlubokém poznání objektivní skutečnosti a v důsledně pravdivém vylíčení této skutečnosti.

Hrdé vlastenectví sovětských vědců vyplývá z důsledného proletářského internacionalismu, který nemá nic společného s kosmopolitismem vědy buržoasní, před kterou nebude sovětská věda poklonkovat a proti které dnes vede na mnoha frontách ostrý zápas.

Je samozřejmé, že se sovětská věda rozvíjela také v ostrém boji s přežitky minulosti, v boji s buržoasními vědci, a tento boj ani dnes není v Sovětském svazu ukončen. Proto sovětská věda musí být stále bdělá a ostražitá a pro nás je neocenitelným přínosem, že se z jejich zkušeností a z boje proti buržoasním přežitkům můžeme stále učit a čerpat pro dnešní zápas, který u nás v oblasti vědecké a odborné práce intenzivně probíhá.

III. Jak pracuje odborný a vědecký pracovník

1. Ujasnění úkolu

Jádro práce netkví v množství nahromaděného faktického materiálu, nýbrž v jeho kvalitativním výběru. Odborný pracovník vybírá z rozmanitého materiálu nejprve typické příklady. Ujasňuje si pojmy a přesně je formuluje. Provádí diferenciaci materiálu a poznatků, t. j. rozlišení mezi věcmi podstatnými a podružnými. Přesvědčuje se, zdali pojmy skutečně

ovládá. To znamená, zda umí nejen vyjmenovat charakteristické znaky určitých poznatků, ale zda jich dovede používat v praxi, zda s pojmy umí zacházet, zda si je dovede znázornit. Řešení složitějších problémů začíná zpravidla správně formulovanou otázkou. Často se říká, že myšlení vůbec začíná otázkou. A tu je zapotřebí se naučit vidět otázku, správně ji formulovat, umět zjistit, v čem je její podstata, zda otázka je konkrétní a jakým směrem se bude ubírat její řešení.

Při ujasňování úkolu má velký význam správný myšlenkový postup. Abychom mohli správně rozvíjet schopnost myšlení, je zapotřebí uvědomit si jednotlivé vlastnosti myšlení. Především vedeme posluchače k myšlení konkrétnímu; proti tomu existuje myšlení zmatené, mlhavé, kdy vlastně nevíme, často co se myslí, a které se projevuje tím, že formu lace otázek je nejasná, zmatená. Jiným požadavkem na myšlení je jeho hloubka. Na ni usuzujeme z toho, do jaké míry člověk jde na kloub věci, jak je ochoten přesně se vyptávat na příčiny či zda se spokojí povrchním řešením. Hloubka myšlení se projevuje také v tom, s jakou úporností hledáme příčiny, následky, souvislosti a protiklady. Stejně významnými kvalitami jsou na př. samostatnost myšlení, kritičnost myšlení, jeho pružnost a důslednost. Proto, abychom získávali tyto žádoucí vlastnosti myšlení, nespokojíme se každým vysvětlením a výkladem a nepřebíráme poznatky bez ohledu na jejich zdůvodnění. Právě důsledné myšlení je přísně logické. Důsledné logické myšlení je myšlením ukázněným. Železná logika úvah, výjimečná logičnost myšlení charakterizuje právě díla Leninova a Stalinova. Důstojníka je zapotřebí naučit také hbitému myšlení. „Jedna minuta rozhoduje o výsledku bitvy“ (Suvo rov). Naproti tomu je zapotřebí varovat před ukvapeným myšlením, před zbrklostí a ukazovat na jejich nebezpečné následky.

Výrazem našeho myšlení je řeč. Proto věnujeme vyjadřovací schopnosti posluchačů velkou péči. Vyjadřujeme-li jakoukoli myšlenku slovy, myšlenka se přitom nejen prostě reprodukuje, ale i rozvíjí a mění. Proto nebývá vždycky lehké myšlenku vyjádřit. Čím je myšlenka nejasnější, tím těžší je vyjádřit ji slovy. Na souvislost myšlení a řeči velmi výrazně poukázal Stalin ve své geniální studii o marxismu v jazykovědě. Tato studie je nadto skvělým příkladem logického a vědeckého způsobu myšlení a přesné a jasné formulace myšlenek.

Vyjadřovací schopnost se dá rozvíjet. Netrpíme povrchností a mlhavostí ve vyjadřování, frázovitostí, mnohomluvností a bezduché plácání. Frázista je člověk povrchní. Myšlenku obalí do množství „vaty“, někdy do takového množství, že se mu myšlenka ztratí. Fráze jsou věty, které nám nic neříkají, jsou všeobecné, nic konkrétního neřeší a nemůžeme si za nimi nic jasného a skutečného představit. Frázista je člověk, který staví formu nad obsah. Myšlenek má zpravidla málo, proto si je šetří. Obaluje je bezduchými obraty, často dovede dobře hovořit, a tak velmi obratně zastírá vnitřní chudobu. Proto bojujeme ostře a nemilosrdně proti frázovitosti. Jak se učíme rozpoznat frázi? Jakmile vyjadřujeme nějakou myšlenku, ptáme se, co nám říká, co znamená, co představuje; jestliže nic, zamítneme ji, škrtneme a hledáme novou a lepší. Lenin ostře vystupoval proti frázistům. Zdůrazňoval: „Méně bombastických frází, více prosté všední práce. Méně politického humbuku, víc pozornosti k nejprostším, leč konkrétním faktům budování komunismu.“ Tedy nepracovat povšechně, ale konkrétně a věcně. Nespokojovat se formálním vyřizováním nebo povšechnými frázemi a hesly, ale vnikat do techniky práce, pronikat k podrobnostem, k maličkostem, které jsou základem velkých věcí. Frázista je nebezpečný ještě po jiné stránce. Znakem bolševického pracovního stylu je smysl pro nové myšlenky, pro přetváření skutečnosti v socialistický řád. Smysl pro nové názory a myšlenky se nesnáší s konservativní opatrníctvím těch, kteří jsou plni pesimismu proti novým věcem. Někteří pracovníci to nové jenom maskují — to je zase jiný druh frázisty a licoměrníka. Je zapotřebí dát pozor na to, co se za nové vydává. Tady zpravidla můžeme objevit největší škůdce. Staré kosmopolitní, idealistické názory se natrou na rudo a vydávají se za nové. Takovíto lidé nejvíce matou, to jsou ti praví frázisté. Hodí do svých výkladů trochu dialektiky a marxismu, přimísí některé revoluční pojmy, ocitují několik klasiků marxismu a domnívají se, že je to ideologicky v naprostém pořádku.

2. Pracovní úsilí a zájem v odborné a vědecké práci

Výraznými rysy nového způsobu práce v socialistické společnosti je cílevědomost a organizovanost. To znamená umění rozvrhnout si perspektivní plán, zpravidla dlouhodobý, na řadu dílčích úkolů a usilovat systematicky o jejich plnění. Dílčí plány umožňují pravidelnou kontrolu plnění plánu celkového. Dovolují zlepšení a přizpůsobení plánu nové situaci. Jenom plánování může postavit také vědu do služeb lidu a spojit ji s praxí. S plánováním práce souvisí její organizovanost. Všichni vedoucí a vynikající pracovníci v nejrůznějších oborech zdůrazňovali organizaci studia, stanovovali si lhůty a přesně je dodržovali, učili se poznávat svůj pracovní styl, hledali vlastní chyby a nedostatky a důsledně se snažili je odstraňovat. K tomu ovšem bylo především zapotřebí pracovního úsilí znásobeného hlubokým zájmem o věc. Lenin na př. nemilosrdně odsuzoval lajdáctví, nedbalost, náchyllost zaměňovat tvůrčí konstruktivní práci řečmi. Krajně nenáviděl zbytečné, věčné schůzování, bezhlavost a oblomovštinu. Lenin měl na př. den přesně rozvržen, využil každé minuty. Schůze zahajoval přesně. Žádal od referentů, aby se vyjadřovali naprosto stručně a věcně, aby jejich návrhy byly přesné, jasné a informace bezvadné. Tak je donutil k pohotovému, přesnému a přesvědčivému myšlení.

Organisace vědecké a odborné práce je nezbytnou podmínkou úspěchu. Organisace není mrtvé schema, nýbrž živá denní praxe. Organisace je věcí lidí. Organisovat práci, studium, přípravu, znamená organisovat vlastní život. A tu je zapotřebí zdůraznit: nepodceňujeme drobnou práci, je to práce často úmorná, únavná, ale důležitá, protože je základem velkých tvůrčích děl lidstva. Taková jednoduchá, systematická, zdánlivě jednotvárná práce, kterou člověk vykonává svědomitě, to není byrokratický postoj k práci, to je smysl pro přesnost, pro důkladnost a pracovní důslednost. Odborný pracovník musí si zvykat na organizaci v maličkostech. Výpisky z knih, citáty, poznámky z přednášek musí umět roztrdit, uspořádat, zkrátka zorganizovat, aby mu byly co platné. A to má nesmírný význam pro pracovní techniku odborného a vědeckého pracovníka.

Pracovat promyšleně, všechno včas připravit, ale účelně, ne byrokraticky, to je smysl drobné i velké organizovanosti. Schopnost systematicky pracovat vede zpravidla k úspěchům u pracovníků v nejrůznějších oborech. I. P. Pavlov, geniální sovětský fyziolog, pracoval a dodržoval svůj pracovní program s přesností jízdního řádu. Jeho přesnost byla vybrošena praxí. Do poslucháren chodil přesně na vteřinu. Jeho poslední slova, jimiž shrnoval svůj výklad, souhlasila se zvonkem, který oznamoval konec hodiny. Jeho pracovní program byl pro něho zákonem.

Opravdový, hluboký vztah k práci, zájem, vědecký světový názor, vědomí povinnosti a morální odpovědnosti jsou hlavní motivy, které určují lidskou činnost a které vznikají především v podmínkách socialistického života a na základě komunistického světového názoru. Vědomí cíle, správné ideologické zaměření práce má rozhodující vliv na celý průběh lidské duševní činnosti. Jasnost cíle, jeho obsah, ráz a význam, dále uvědomění si prostředků k dosažení cíle a pevný úmysl svou vůli uskutečnit, jsou znaky aktivního jednání. Proto bez boje s vnitřními a vnějšími překážkami se neobejde žádná intenzivní odborná a vědecká práce. V každé práci, a tedy i ve vědecké činnosti, se nejen uplatňují, ale i dále vytvářejí volní vlastnosti člověka, jako síla vůle, která záleží v umění překonávat značné překážky, sebekázeň a sebeovládání, vytrvalost a houževnatost, rozhodnost, pracovní odvaha, rozvážnost, samostatnost, sebekritika, důslednost a zásadovost.

Vychovávat v sobě schopnost zaměřovat pozornost ne tím směrem, kde se nám to zdá zajímavé, ale tam, kde je toho nezbytně zapotřebí, patří k dalším rysům pracovního úsilí. Socialistickému člověku přináší hluboké zadostiučinění možnost překonávat obtíže, vykonat práci, které se klade co nejvíc překážek a která je nezbytná pro kolektiv a pro konečný cíl. Musíme se proto umět přinutit pracovat i tam, kam není právě zaměřena naše záliba. Učit se objevovat na zdánlivě nezajímavých činnostech kladné stránky. Pěstovat opravdové zájmy v oblastech, které slouží především celku. Umět prostě přeměnit práci nezajímavou v práci zajímavou. Vybrédnout z nebezpečného individualismu a duševního pohodlí. Vy-

chovávat vysokou organisovanost osobnosti. Uvědomit si, že podmínky pro to jsou v socialismu nesmírně příznivé, protože se změnil nejenom poměr a vztah k práci, ale především její význam a hodnocení. Zaujetí výstavbou nového života, budováním socialismu a komunismu, vědomí toho, že každý nový úspěch v oblasti učení, studia a práce má bezprostřední vztah k této výstavbě, cit odpovědnosti před společností, to všechno dohromady organisuje socialistického člověka, vyvolává v něm pracovní nadšení, vytváří opravdový, hluboký zájem, soustřeďuje pozornost a vede k houževnaté činnosti.

Všechna naše práce musí mít tvůrčí charakter. Tvůrčí činnost je ta, která dává nové originální výsledky vysoké společenské hodnoty. Umělecké dílo, vědecká práce, vynález, plán vojenské operace jsou typické příklady tvůrčí činnosti. Při tvůrčím procesu jsme ve stavu zvláštního napětí, které stupňuje všechny síly a schopnosti člověka. Jde o úplné soustředění pozornosti na předmět tvoření, je to nejvyšší zostření vědomí, jeho největší jasnost. Tvůrčí fantasie a přísné kritické myšlení je podstatou tvůrčí činnosti. Krátká období mimořádné tvůrčí produktivity jsou vždy výsledkem ohromné předběžné práce. Předběžná práce, která je přípravou tvůrčího řešení úkolu, záleží ve zkoumání, promýšlení úkolu a ve sbírání potřebného materiálu. Zvlášť je třeba zdůraznit význam sbírání materiálu do zásoby, konkrétních, zvláště typických příkladů, zkušeností a p. Tvůrčí práce předpokládá dostatečně velkou zásobu životních pozorování a pečlivého studia. Černyševskij říkal: „Promýšlej, promýšlej a promýšlej, potom nebude těžké psát; co však bylo napsáno nepromýšleně, nestojí za nic.“ Tvoření je především velká, ustavičná a usilovná práce. Jen ten může tvořit nové hodnoty, kdo je schopen právě této neúnavné, drobné, systematické činnosti. Ta je také základní podmínkou produktivity tvůrčí činnosti.

IV. Technika odborné a vědecké práce

1. Sbírání poznatků

Než se pustíme do práce samé, je potřeba znovu si přesně uvědomit její cíl, její rozsah, pracovní podmínky a časové možnosti. Především sbíráme poznatky a studujeme prameny. K tomu je zapotřebí mít k dispozici aspoň základní pramen, spis, brožuru, přednášky, nejméně jedno nebo dvě díla, o která se v práci opíráme.

Základním vzorem nám budou spisy sovětské, protože sovětská věda hluboce zasahuje do všech vědních oborů.

„Při studiu spisu se především orientujeme o celé látce, zjistíme hned při prvním čtení, co je podstatné, co podružné, co je jasné, co méně srozumitelné, a podle toho si jednotlivé partie označujeme. Máme-li spis důkladně prostudovat a základní myšlenky si zapamatovat, postupujeme asi takto: 1. Celou látku si rozdělíme na myšlenkové celky, zpravidla podle kapitol, a studujeme větší myšlenkový celek najednou. Partii si přečteme po prvé (orientační čtení) a už předběžně provedeme diferenciaci poznatků, t. j. rozlišení věcí podstatných od podružnějších. 2. Pak přistoupíme k druhému čtení, které je vlastně soustředěným promýšlením látky; snažíme se proniknout k podstatě každé myšlenky, představit si situaci, jevy, předměty, o které jde, zkrátka myšlenkově zpracovat uloženou látku. 3. Není-li látka příliš obtížná, přistoupíme k třetí fázi, t. j. relativně samostatné reprodukci. Při ní se snažíme svými slovy zachytit podstatné myšlenky z přečtené partie. Tato reprodukce, která se děje za pomoci textu, je velmi důležitá nejenom pro zapamatování, ale zejména pro pochopení a pro správné vyjádření nastudovaných poznatků. Prostudovaný materiál je zapotřebí zaregistrovat tak, abychom jej potom mohli snadno použít. Tu se doporučuje při studiu pomocných textů sestavit si plán přečteného textu. Takový plán článku vypadá asi takto: a) článek se rozdělí na části podle hlavních myšlenek, b) hledají se vhodné krátké formulace každé části, které by byly záhlavími obsahujícími základní myšlenku, c) hledá se to, co je podstatné v celém článku, a d) jednotlivé body plánu se správně seřadí.“ (A. Primakovskij, Jak pracovat s knihou, Praha 1951, str. 19.)

Všimněme si nyní některých dalších způsobů přípravy materiálu. 1. Výpisky. Jsou to

nejdůležitější a nejpodstatnější myšlenky, které vybereme z díla, jež čteme nebo studujeme. Uvádíme vždycky pramen a stránku. A to i tehdy, když víme, že to právě pro práci, o které pracujeme, nebudeme potřebovat. Máme-li výpisků víc, třídíme je podle oborů, otázek, temat a hesel. Dbáme, aby do výpisků přišly hlavní myšlenky zhuštěné v hesla. Výpisky pořizujeme zpravidla až při druhém čtení, až když známe obsah, abychom vybrali skutečně jen myšlenky nejdůležitější a nejpodstatnější. 2. Citát. Je to doslovný výňatek s přesným uvedením pramenu. Citát označíme vždy uvozovkami, uvedeme jej přesně, nijak si jej nepřizpůsobujeme nebo nekomolíme. Za citátem, zpravidla do závorek, uvedeme jméno autora, přesný název spisu, rok vydání, místo vydání, a stranu, ze které jsme citát vypsali. Citujeme-li něco z druhého pramene, uvádíme tento pramen, nikoli pramen původní. Citáty nemají být příliš dlouhé, mají nám vhodně ilustrovat rozbíranou myšlenku a mají být výstižné, názorné, přímo ilustrativní. 3. Výtah. Je to stručný obsah knihy nebo přednášky s výčtem hlavních údajů, po případě čísel, letopočtů. Výtah se píše vlastními slovy, neopisují se odstavce knihy. Zpravidla se rozlišuje výtah textový a výtah volný. Výtah textový má spíš ráz výpisků, kdežto volný, to jsou zápisky čtenáře. Výtah volný je obtížnější, ale užitečnější. V každém případě má být výtah stručný a pořizuje se při druhé četbě. 4. Volný záznam o knize. V něm uvedeme zpravidla autora, název, velmi stručný, ale výstižný obsah s označením hlavního děje, osob nebo situace, připojíme vlastní hodnocení knihy, dobu čtení, po případě další doplňující poznámky, které jsou nám orientační při přehlížení pramenů a které nám říkají, zda ten spis nám může při studování problému prospět či nikoli. 5. These. Je to krátké vyjádření hlavních myšlenek zachycujících podstatu knihy formou logicky seskupených důkazů a závěrů. These se formulují stručně, mají ráz přesných tvrzení, jsou krátké a výstižné, ukazují jednoznačně na hlavní myšlenku a odhalují závažné vnitřní souvislosti. Jedna nebo několik málo z theseí je zpravidla vedoucí. V souhrnu musí these obsáhnout celé thema textu, při čemž pořadí theseí nesmí být stejné jako v textu. These jsou na př. ty hlavní myšlenky, které si posluchač má odnést z kterékoli přednášky. Proto je zapotřebí, aby si učitel pro každou vyučovací jednotku připravil vedoucí these výkladu. 6. Výstřižky. Pořizujeme si je zpravidla z denního nebo jiného periodického tisku, pokud si jej neukládáme. Důležité je, abychom výstřižky ihned roztříдили podle temat, zařadili do obálky s výstižným označením. 7. Náčrtky, diagramy, tabulky, schémata a p. je další materiál, který shromažďujeme před sestavováním práce. Pro důkladnější studium je zapotřebí, abychom pátrali po literatuře, která se thematem zabývá. Tu nám může značně prospět dokumentace, stručné záznamy o knihách a článcích, která pojednávají o určitém úkolu, tematou nebo problému. Každá velká dobře vedená knihovna má zpravidla také dokumentační službu. Při rychlém rozvoji socialistické vědy se dnes žádný odborný a vědecký pracovník neobejde bez pomoci dokumentační služby.

Ještě před započatím práce sestavíme si také seznam užité literatury, t. j. seznam literatury, kterou jsme buď úplně nebo částečně pročetli nebo prostudovali. Vyznačíme si všechny spisy, kterých jsme použili k zpracování daného úkolu. Seznam literatury uspořádáme zpravidla abecedně podle autorů, uvedeme přesný název spisů, místo a rok vydání, originál nebo překlad, po případě počet stran. K velkým pracím vědeckým sestavujeme bibliografii, t. j. seznam literatury, která se daného předmětu dotýká.

Literatury k studiu si nevybíráme příliš mnoho, abychom se v ní „neutopili“. Pečlivě vybíráme základní díla. Nezapomínejme, že nejnovější poznatky jsou uloženy v časopisech. Všechny zjištěné prameny si rozdělíme na ty, které budeme zevrubně studovat, a na ty, které si jen prohlédneme; ostatní prameny, které se studovaného problému dotýkají, ale nejsou zvlášť významné, si jen poznamenejme.

Dalším pramenem jsou vlastní pozorování a zkušenosti, které zachycujeme; vybereme si z nich to, co podstatně může prospět naší práci a zejména sbíráme rozmanité příklady. Při sbírání tohoto materiálu nespolehejme na paměť, ale pořizujeme si stručné záznamy. Dále sledujeme přednášky, které by nám studovaný problém osvětlily a mohly přispět k jeho řešení. Stejně tak se zajímáme o osoby, které se podobným úkolem zabývaly, pohovoříme si s nimi a zejména je požádáme o sdělení vhodných pramenů k studiu.

2. Zpracování prostudovaného materiálu

Zabýváme-li se studiem nějakého konkrétního problému, zakončíme tuto práci zpravidla tím, že výsledek studia zachytíme a odevzdáme širšímu kolektivu. To se děje buď přednáškou nebo pojednáním, brožurou, knihou a p. Prvním krokem k této práci jsou referáty, pojednání a větší samostatné práce posluchačů. Všimněme si nyní metodiky tohoto zpracování. Než přistoupíme k písemnému vyjádření svých myšlenek o studovaném thematu, roztrídíme si všechny poznatky asi do čtyř skupin. Sestavíme si plán celého pojednání. První skupina obsahuje základní poznatky, t. j. jádro věci, podstatu problému, these, vedoucí myšlenky. Jde-li o přednášku, jsou to hlavní myšlenky, které během výkladu vysvětlujeme a které nám vlastně tvoří centrální osnovu přednášky nebo referátu. Za druhé si uspořádáme poznatky, kterými dokazujeme, zdůvodňujeme základní these neboli jádro našeho výkladu. Za třetí si připravíme praktické příklady, kterými blíže osvětlíme, přesněji znázorníme základní myšlenky, a konečně čtvrtá skupina poznatků jsou zajímavé podrobnosti, kterými pojednání nebo referát zpestřujeme a které nám jako typické další příklady osvětlují daný problém. Jestliže se při každé práci řídíme touto osnovou (jádro, důkazy, příklady, podrobnosti), nemůže se nám stát, že by referát byl zmatený, neuspořádaný, že by si čtenář nebo posluchač z něho nic nedonesl a že by daný problém byl nedostatečně vyřešen. Ještě než přistoupíme k písemné formulaci myšlenek, je zapotřebí získané poznatky si ověřit. Nedůvěřujeme všem poznatkům převzatým z druhé ruky. Abychom si zajistili vysoký stupeň spolehlivosti poznatků, je třeba mít víc pramenů a srovnávat. Protože základní literaturou je pro nás literatura sovětská, je nezbytné pro odborného a vědeckého pracovníka, aby uměl rusky, aby si po případě mohl překlady kontrolovat srovnáním s originálem, protože překladatelská práce u nás, zejména v některých speciálních oborech, není na takové výši, abychom na překlady mohli naprosto bezpečně spolehnout. Zásadní a závažná tvrzení je potřeba zkoumat co do logické spolehlivosti, snažit se je aplikovat na praxi, srovnávat je s tvrzeními obdobnými, po případě promítat je do situací nám nejbližších. Ke všem poznatkům je zapotřebí přistupovat kriticky. Neuznat za pravdivé nic, co jsme zevrubně nepoznali a dokonale nepochopili. Při tom je třeba se vyvarovat ukvapenosti a předpojatosti v úsudku. Také vlastní předsudky musíme podrobit důkladné kritice. Neusuzujeme příliš brzy, z mála případů na celek, dbejme, abychom postupovali metodou vědecké indukce. Na podkladě získaných poznatků snažíme se nejprve učinit si vlastní úsudek samostatně a potom jej teprve konfrontujeme s úsudkem autority. Konečný úsudek vyzní na konec jako definice základních poznatků. Všechny poznatky je zapotřebí logicky zpracovat, to jest především zjistit příčinné vztahy, skutečné souvislosti mezi příčinou a následkem (kausalitu), které jsou zkušebními kameny kritického, opravdu vědeckého úsudku a myšlení. Všimáme si, zda skutečně jdeme k jádru věci, zda chápeme vnitřní vztahy v celé jejich souvislosti, zda svou práci přispějeme k vývoji problému nebo jevu, zda se vyřešením úkolu usnadní složitější problematika a jak se toto řešení bude odrážet v praktickém životě.

Před písemným vypracováním si načrtneme v kostce plán celé práce: její podstatu, metodiku, uspořádání látky a plán písemného vypracování, v němž nesmíme zapomenout na jasný výklad, prostý sloh, výběr vhodných slov a pojmů, na tabulky, citáty, příklady, obrázky a náčrty. Znovu si musíme uvědomit a přesně zformulovat to, co přinášíme v práci nového. Varujme se rozvlácnosti, která je znakem mělkosti a povrchnosti myšlení. Už na př. název pojednání je mnohdy důležitý. Na př. „Všeobecný úvod“, „Kritický přehled teorií“, „Úvod do studia“ a pod. ukazují na práce příliš všeobecné, které mají význam pro zpracování materiálu ve formě učebnic, ale nejsou odborným nebo vědeckým pojednáním nebo referátem. Než se pustíme do výkladu vlastních myšlenek, vyložíme velmi stručně historii věci nebo problému, o kterém píšeme, ukážeme, z čeho vycházíme, a zaujmeme kritické stanovisko k předchozím, zejména stěžejním pracím, pokud se o ně opíráme. Zvláště je zapotřebí upozornit na anglo-americkou literaturu, zatíženou falešnou ideologií, u níž je třeba ostře odhalovat její reakčnost.

3. Hlavní části pojednání

U obsírnější práce rozlišujeme: název, předmluvu, úvod, vlastní výklad, shrnutí (závěr), dodatek, rejstřík, bibliografii, obsah. U referátu: úvod, vlastní výklad, shrnutí (závěr). Název práce musí být velmi výstižný. Ani příliš dlouhý, ani zas na-prosto stručný. V každém případě stručnější název má vždycky značné přednosti. Úvod nemá být příliš dlouhý. Má se v něm zpravidla vyložit velmi stručně metodika práce, postup, zmínit se o obtížích při zpracování materiálu, ale v žádném případě nemáme v úvodu podávat stručný obsah celého spisu. V žádné práci nesmí chybět na konci jednotlivých kapitol, ale především v závěru celého pojednání výstižné shrnutí výsledků celé práce a poukaz na problémy dosud nerozřešené, což může podnítit čtenáře k pokračování v práci nebo k zevrubnějším úvahám o nevyřešené otázce. Pečlivě je potřeba si rozvážit, zda některé části pojednání nemůžeme vyložit názorněji, na př. vyobrazením, náčrtkem, diagramem, fotografií, velmi konkrétním případem vzatým ze skutečnosti, který si každý může ověřit, neboť povzbuzuje důvěru čtenáře v solidnost práce. Ovšem tyto názorné pomůcky musí nám skutečně výklad usnadňovat a nesmějí být takové, aby vyžadovaly ještě zvláštní textovou část k svému výkladu.

Je samozřejmé, že podle povahy problému bude tu také poněkud odchylná osnova vlastního výkladu. Víme, že máme na př. práce informační, práce popisné, kritické, výzkumné a p. Na př. osnova výzkumné práce by měla vypadat asi takto: Kromě názvu, úvodu a závěrečných partií, které nesmějí chybět u žádné práce, je tady zapotřebí říci, a co bylo o věci nebo problému vyzkoumáno dosud, b) co je nutno zkoumat a zjišťovat, c) jaké jsou předpoklady pro výzkum, d) udat metody výzkumu, e) pomůcky, jichž bylo užito, f) naznačit postup, g) shrnout výsledky práce, h) podat jejich zhodnocení, ch) označit výhledy a další úkoly.

Před písemným zpracováním je zapotřebí znovu si uvědomit, že na slohu, na formulaci a na podání velmi záleží. Stále si opakovat, že je nezbytné, abychom se vyjadřovali prostě konkrétně, jasně, přesně, nevyumělkovaně a bez frází. Zejména je třeba vyvarovat se pathosu, nadsázek a krasořečnění. Odborná a vědecká práce musí být podána správně a logicky přesně. Proto u ní je zvlášť zapotřebí myšlenkové ukázněnosti a stále kritiky a sebekritiky, zda nezabíháme do malicherností, podrobností nebo nesrozumitelnosti.

4. Jak napíšeme pojednání

Zpravidla je dobře si uvědomit, pro koho píšeme, kdo bude práci číst a komu má prospět. Uvážit, co můžeme předpokládat. Doporučuje se předpokládat raději méně než příliš mnoho. Pojednání píšeme zhuštěným, jasným slohem, užíváme jadrných vět a přiléhavých konkrétních příkladů. Vyhybáme se všeobecnostem a příliš známým laciným pravdám. Snažíme se z výkladu vymýt všechno zbytečné a nahodilé. Nepíšeme ani rozvláčně, ani příliš stručně. Za každou větou si řekneme, co nám přinesla nebo co má přinést čtenáři. Jakmile zjistíme, že nic, buďto ji upravíme nebo škrtneme. Stále se držíme věci, to jest jádra problému. Neodbíháme k vedlejším poznatkům. Autor toho o problému ví zpravidla víc, než toho napíše. Nevykládáme dlouze a široce o podružných věcech. Vyhybáme se slovům neurčitým a cizím, pokud ovšem nejde o pojmy všeobecně užívané. Odborné výrazy se snažíme podle potřeby blíže osvětlit. Doporučuje se psát tak, jak jsme zvyklí správně hovořit. Zejména se vyhýbejme šroubovaným větám, složitým souvětím a vyumělkovaným obrátům. Dbejme pravidel správné češtiny.

Nezdůrazňujeme vlastní osobu. V první osobě hovoříme jen tehdy, když jsme sami něco významného zjistili, objevili a vykonali. Snažíme se psát poutavě a zajímavě. Je to možné i při zpracovávání zdánlivě abstraktní a suchopárné látky.

Text práce vypracujeme samozřejmě nejprve na nečisto. Už při tom jej rozdělíme na kapitoly, ty pak na oddíly, oddíly na odstavce, po případě ještě na menší celky. Je dobře, když každý odstavec po straně charakterisujeme slovem, větou, heslem. Také graficky se

snažíme zvýraznit celou práci. Nezapomeňme na podtržení výrazných pojmů, definic, základních myšlenek, dále na výčet určitých znaků, které uvádíme, buď očíslováním nebo uspořádáním do sloupečků a p. Takové členění textů se také lépe čte.

5. Kontrola práce

Po úplném zpracování a napsání textu na nečisto provedeme důkladnou revisi, která se týká nejprve obsahu, pak formální stránky. Lenin zdůrazňoval, že hlavním článkem organizační práce a jakékoli práce je její účinná kontrola. Kontrolovat lidi a kontrolovat skutečné provádění úkolů, v tom a jedině v tom je těžiště veškeré činnosti. Kontrola ukazuje lidi povětivě, snaživě, svědomitě a na druhé straně lajdáky a lidi nepovětivě. Pracovníka budeme vždycky hodnotit podle výsledků jeho práce a nikoli podle předpokladů, které k práci má. Kontrola je v těsné spojitosti s kritikou a sebekritikou. Proto je dobře, a dnes se to u všech vážných odborných a vědeckých prací praktikuje, že kontrolu práce jednotlivce provede kolektiv několika pracovníků, kteří se v problému, o němž píše, vyznají. Kritika a sebekritika v odborné práci je mimořádně významná, protože právě tam se mohou snadno zahnídit nesprávné myšlenky, ideologicky vadné poznatky, které se pak jako falešné postupují dál. Jen tam, kde existuje zásadní, odvážná, soustavná, objektivní a konkrétní tvůrčí kritika, jen tam jsou předpoklady pro růst kádrů, což platí zejména ve světě práce odborné a ve světě vědecké činnosti.

Kladný postoj ke kritice je výrazem víry ve vlastní síly. Je výrazem dobrého poměru k lidem a svědčí o tom, že člověk skoncoval s vlastním pohodlím. Přiznat vlastní chybu v odborné a vědecké práci je zvlášť významné. Kdo toho není schopen, ztrácí zpravidla autoritu u ostatních spolupracovníků. Způsob práce v socialistické společnosti nevylučuje dělání chyb, ale rozhodně vylučuje falešný a nekritický postoj k těmto chybám.

Při revisi práce posoudíme, zda základní these a konečné závěry jsou náležitě zdůvodněny, zda všechny údaje jsou spolehlivé, ověřené, zda je možno je kontrolovat; zda jsme došli k obecným závěrům na podkladě dost bohatého konkrétního materiálu, zda jsme brzy nezevšeobecňovali, zda úsudek „neskřípe“ a p. Pak revidujeme formu. Znovu se zamyslíme, zda jsme se nepustili do zbytečných podrobností, zda myšlenky jsou jasně a srozumitelně formulovány, důkladně se zamyslíme nad stavbou vět, slohovou jasností a jednoduchostí a nad gramatickou správností. Překontrolováním citátů, závěrů a bibliografie skončíme zpracování konceptu.

6. Příklad osnovy přednášky na thema „Útočný boj armádního sboru“

1. Hlavní otázky přednášky:

- a) Zpracování rozhodnutí velitele armádního sboru a vydání úkolů podřízeným a podpůrným jednotkám velitelem sboru.
- b) Organizace součinnosti.
- c) Bojové zabezpečení útoku armádního sboru.
- d) Vedení boje AS.

Taková osnova přednášky, která je vždy velmi důležitá pro ujasnění hlavních thesů při výkladu, nám může nahradit i úvod. Při písemném zpracování složitějších problémů však úvodní kapitolu nemůžeme vynechat, protože v ní sdělujeme čtenářům, proč se zabýváme tím nebo oním úkolem, jakými metodami jsme pracovali (přímá pozorování, soustavný průzkum, zpracování literatury, která se problémem zabývá, vlastní zkušenosti a p.), po příp. kdo nám pomáhal a p.

2. Doba (trvání přednášky).

3. Obsah:

I Zásady útočného boje armádního sboru.

1. Ráz útočné operace armády, úloha a místo armádního sboru v ní.
2. Úkoly armádního sboru při průlomu nepřátelské obrany.
 - a) Na čem závisí hloubka bojových úkolů a šířka úseků průlomu.
 - b) Podmínky, na kterých závisí šířka pásma úkolu průlomu.
 - c) Jaké jsou možnosti pěších vyšších jednotek, útvarů a součástí.

II. Organizace útoku pěšího sboru:

1. Methody organizace útočného boje.
 - a) Methody organizace průlomu připravené (posiční) obrany.
 - b) Methoda organizace průlomu spěšně zaujaté obrany z chodu nebo s přípravou útoku v omezené době.
2. Přijetí rozhodnutí: hlavní úder v útoku armádního sboru.
3. Bojová sestava armádního sboru v útoku
4. Stanovení bojových úkolů.
5. Organizace součinnosti.
6. Útok a splnění bližšího úkolu armádního sboru.
7. Splnění dalšího úkolu sboru.
8. Průzkum bojem.
9. Pokyny velitele sboru pro bojové zabezpečení vojsk.
10. Zvláštnosti organizace velení v útočném boji sboru.
 - a) Co zahrnuje plán boje.
 - b) Jak uplatňuje velitel sboru svůj vliv na boj.
 - c) Zásazení druhého sledu.

III. Vedení útočného boje armádního sboru.

1. Dělostřelecká a letecká příprava útoku.
2. Útok sboru a splnění bližšího úkolu sborem.
3. Splnění dalšího úkolu sboru. Ovládnutí druhého pásma nepřátelské obrany.
4. Bojová činnost armádního sboru v operační hloubce nepřátelské obrany.

IV. Závěr. V závěru je třeba shrnout hlavní myšlenky a velmi přesně je formulovat.

Doporučuje se případně výčtem (očíslováním) je vyznačit.

Pomůcky: Uvést, jakých pramenů jsme užili při zpracování úkolu.

Přílohy: Je-li práce doložena tabulkami je zapotřebí obsah každé tabulky stručně charakterizovat.

Dalšími závěrečnými částmi pojednání je na př. doslov. Tu se zmíníme o problémech, na které jsme zvlášť poukázali, dále o problémech, kterými jsme se zevrubněji nezabývali, a naznačíme, v kterém směru by se mělo ve studiu otázky nebo úkolu pokračovat, s jakými překážkami v práci jsme se setkali, jak jsme je odstraňovali, po případě kterou nesnáz se nám nepodařilo odstranit vůbec nebo jen zčásti.

Dále k práci připojujeme Rejstřík, a to osobní a věcný, seznam užitých literatury s přesnými názvy, rokem, místem a číslem vydání a konečně obsah.

V. Závěr

V závěru našeho stručného pojednání, které je jen nástinem celé problematiky vědecké a odborné práce, připomínáme významná slova geniálního sovětského učence I. P. Pavlova, která pronesl na X. všesvazovém sjezdu komsomolců o odborné a vědecké práci a o požadavcích na vědeckého pracovníka: „Co bych chtěl přát mládeži své vlasti, věnující se vědě? Především důslednost. O této nejdůležitější podmínce plodné vědecké práce nemohu nikdy hovořit bez vzrušení. Důslednost, důslednost a důslednost! Na samém počátku své práce se naučte přísné důslednosti v hromadění vědomostí.

Učte se vědě od základu, dříve než se pokusíte vystoupit na její vrchol. Nikdy nepřistupujte k dalšímu, pokud jste si neosvojili předešlé. Nikdy se nepokoušejte zakrýt nedostatek vědomostí třeba nejodvážnějšími dohady a hypothesami. I kdyby tato mýdlová bublina těšila váš zrak svou hrou barev — nutně praskne a vám nezanechá nic kromě hanby.

Naučte se ukázněnosti a trpělivosti. Naučte se dělat hrubou práci ve vědě. Studujte důkladně, srovnávejte a hromadte fakta. Ať je křídlo ptáka sebedokonalejší, nikdy by se nezvedlo do výše, kdyby se neopíralo o vzduch. Fakta jsou vzduchem vědeckého pracovníka, bez nich nikdy nemůže vzlétnout. Bez nich je vaše theorie marným snažením.

Ale ve studiích, v pokusech i v pozorováních dbejte, abyste nezůstali na povrchu fakt. Neproměňte se v archiváře fakt. Pokoušejte se proniknout do tajemství jejich vzniku, vytrvale hleďte zákony, jimiž se řídí.

Za druhé — skromnost. Nikdy se nedomnívejte, že všechno víte. I kdyby vás vysoko hodnotili, mějte odvahu si říci: ještě mnohé nevím.

Nedovolte pýše, aby vámi vládla. Pro ni budete odporovat tam, kde je třeba souhlasit. Pro ni se zřeknete užitečné rady i přátelské pomoci. Pro ni ztratíte míru objektivit.

V tom kolektivu, který řídím, vše závisí na atmosféře. Všichni pracujeme na jednom společném díle. Každý pomáháme podle svých sil a možností. U nás často nerozeznáš, co je „mé“ a co „tvé“. Ale tím naše společné dílo jen získává.

Naše vlast otvírá velké možnosti vědcům, a je proto třeba jí dát, čím jsme jí povinni — uplatnit vědu štedře v životě naší země. V nejvyšší míře štedře.

A co říci o postavení mladého vědce v naší zemi? Vždyť i tu je vše jasné. Mnoho se mu dává, ale mnoho se na něm i žádá. I pro mládež jako pro nás je otázkou cti, abychom uskutecnili ty velké naděje, které naše vlast skládá do vědy.“